

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

**ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ
В УКРАЇНІ:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Колективна монографія

За редакцією О. Й. Леська, Н. В. Буреннікової,
В. О. Козловського

Вінниця
ВНТУ
2020

УДК 338:338.124.4

40Е

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 7 від 27.02.2020 р.)

Автори:

О. Й. Лесько (передмова); І. В. Причепа (р. 1.1); Л. Д. Глущенко (р. 1.2); Л. П. Руда (р. 1.3); В. О. Козловський (р. 2.1, 2.2); О. О. Адлер, О. В. Безсмертна, Т. М. Білоконь (р. 2.3); Л. О. Нікіфорова (р. 3.1); О. Г. Ратушняк, О. Г. Лялюк (р. 3.2); В. В. Кавецький (р. 3.3); Н. В. Буреннікова, В. О. Ярмоленко (р. 3.4).

Рецензенти:

О. М. Ткачук – доктор економічних наук, професор

В. В. Зянько – доктор економічних наук, професор

40Е **Економічні** перетворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи : колективна монографія / За заг. ред. О. Й. Леська, Н. В. Буреннікової, В. О. Козловського. – Вінниця : ВНТУ, 2020. – 123 с.

ISBN 978-966-641-814-5

У монографії розглянуто проблеми й перспективи розвитку підприємництва в Україні за умов глобалізації та євроінтеграції. Окреслено шляхи переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку. Запропоновано оновлений погляд на розробку механізму реалізації інноваційних проєктів на підприємстві. Досліджено інтелектуальний капітал організації як визначальний фактор інноваційних перетворень. Здійснено порівняльний аналіз дієвості процесів функціонування та розвитку підприємств на основі показників складових результативності. Для керівників органів влади й управління різних рівнів, керівників і фахівців підприємств, науковців, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей.

УДК 338:338.124.4

ISBN 978-966-641-814-5

© ВНТУ, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	7
1.1 Особливості розвитку підприємництва в Україні за умов поглиблення євроінтеграційних процесів.....	7
1.2 Сучасні тенденції розвитку малого та середнього підприємництва в Україні	24
1.3 Особливості розвитку соціального підприємництва в Україні	31
2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	41
2.1 Кількісні показники розвитку підприємництва в Україні за 2013–2017 роки	41
2.2 Фінансові результати діяльності промислових та торговельних підприємств України за 2013–2017 роки.....	48
2.3. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства: логістичні складові	60
3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕХОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ	72
3.1 Особливості мотиваційних аспектів в інноваційній сфері	72
3.2 Розробка механізму реалізації інноваційних проектів на підприємстві.....	86
3.3 Інтелектуальний капітал організації як визначальний фактор інноваційних перетворень.....	95
3.4 Порівняльний аналіз дієвості підпроцесів процесів функціонування підприємств на основі авторських показників складових результативності.....	113

ПЕРЕДМОВА

У сучасному світі економічний розвиток країн визначається не тільки і не стільки природними ресурсами, скільки сукупною здатністю суб'єктів господарювання розвивати підприємництво, активно впроваджувати у виробництво нові ідеї з метою задоволення споживчого попиту на нові товари та послуги. В свою чергу, втілення нових ідей у життя залежить від фінансових та інноваційних можливостей суб'єктів господарювання, від загального рівня науково-технічного розвитку країни й успішності трансформаційних перетворень, які відбуваються в державі.

Сьогодні конкурентоспроможність країни на світовому ринку все більше залежить від підприємницької ініціативи суб'єктів підприємництва та від продукції, в основі якої лежать нові знання. Розвиток продуктивних сил країни відбувається при тісній взаємодії науки, підприємництва та виробництва. Він вимагає пошуку, обґрунтування та застосування нових підходів до використання економічного, людського й інших потенціалів України для досягнення рівнів ефективності, конкурентоспроможності економіки та життя населення, що відповідає європейським стандартам. Розв'язання зазначених актуальних завдань вимагає глибокого аналізу й оцінювання трансформаційних процесів вітчизняної економіки, розробки стратегічних напрямів розвитку економіки, який посідає центральне місце у сталому розвитку країни. Розуміння цього підводить українських науковців та практиків до усвідомлення проблеми щодо необхідності практичного застосування у виробничому менеджменті сучасних підходів, інструментарію тощо для дослідження господарської діяльності вітчизняних підприємств. Ефективний менеджмент як система вимагає застосування знань про цілісну картину механізмів формування та розвитку підприємств. Невід'ємними компонентами цього менеджменту є прямі та зворотні зв'язки, процеси, матеріально-інформаційні конвертації, адаптаційні і біфуркаційні механізми трансформації систем, еволюційні фактори, рушійні сили та ін. Окресленим вище аспектам присвячено наукові розвідки науковців кафедри економіки підприємства і виробничого менеджменту, котрі здійснюються за такими напрямками:

- вивчення, моделювання, оцінювання та регулювання результативності функціонування складних систем різних типів та ієрархічних рівнів,

- формування соціальної політики, соціальної економіки, благодійництва та соціальної відповідальності в транзитивних і розвинутих економічних системах;

- вивчення передумов та механізмів (у тому числі, дерегуляції) підприємницької діяльності в умовах запровадження вільної торгівлі з ЄС;

- трансформації регіональних економічних відносин в умовах децентралізації;

- удосконалення організації виробництва та менеджменту на промислових підприємствах Вінницької області;

- удосконалення механізму підприємницької діяльності, інноваційних основ модернізації малого та середнього бізнесу;

- трансформації та динаміка корпоративного управління, удосконалення взаємовідносин суб'єктів ринку та прямого оподаткування сільськогосподарських підприємств;

- управління стратегією розвитку та управління якістю продукції олійно-жирових підприємств, інноваційного та антикризового регулювання машинобудівних підприємств та ін.

Окремі проблеми трансформаційних перетворень, інноваційної політики і розвитку підприємництва досліджували багато відомих вітчизняних та іноземних вчених-економістів: В. Базилевич, С. Брю, Л. Воротіна, В. Геєць, К. Макконнелл, А. Маршалл, С. Мочерний, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Д. Сей, Дж. Чампі, А. Чухно та ін., методологічну базу дослідження управління конкурентними перевагами створено багатьма науковцями, серед яких М. Портер, Й. Шумпетер, Ж.-Ж. Ламбен, І. Балабанова, А. Томпсон, В. Ткаченко, Р. Фатхутдінов. Проте значна кількість питань і досі залишаються не висвітленими і потребують теоретичного, методологічного та практичного вирішення. Нинішній стан розвитку підприємництва, інноваційної діяльності в Україні, результативність соціально-економічних процесів не повною мірою відповідає сучасним вимогам і не має необхідної комплексної методологічної основи. В цьому контексті, з урахуванням цінності наявних досліджень колективу кафедри, існує необхідність висвітлення в презентованій монографії деяких новітніх теоретичних, методологічних і фактичних тенденцій у формуванні дієвих управлінських стратегій соціально-економічного розвитку країни в кризових умовах господарювання.

У колективній монографії відображено найбільш вагомі здобутки науковців кафедри, котрі відповідають пріоритетним напрямкам наукових досліджень і знайшли практичне впровадження на різних рівнях. У зв'язку із вагомістю та актуальністю одержаних авторами наукових доробків, текст монографії містить результати досліджень деяких авторів, котрі відносяться до попередніх років. Основні результати наукових досліджень авторів монографії:

у сфері бачення перспектив розвитку підприємництва в Україні:

- окреслено особливості розвитку підприємництва в Україні за умов поглиблення євроінтеграційних процесів, у тому числі, соціального підприємництва;
- поглиблено існуючі теоретико-методичні положення щодо ролі малого та середнього підприємництва із обґрунтуванням сучасних тенденцій його розвитку;

у сфері забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств:

- виявлено і охарактеризовано диспропорції розвитку національної економіки і вказані шляхи подолання цих диспропорцій;
- розроблено концепцію формування конкурентоспроможного середовища підприємства із використанням логістичних аспектів;

у сфері переходу на інноваційний шлях розвитку економіки:

- сформовано оновлений механізм реалізації інноваційних проектів;
- виявлено мотиваційні аспекти в інноваційній сфері, виокремлено визначальні фактори інноваційних перетворень;

у сфері оцінювання результативності функціонування підприємств із відповідним моделюванням:

- розкрито сутність та реалізовано методику порівняльного аналізу дієвості процесу функціонування підприємств на основі показників складових частин результативності;
- встановлено, що реалізація методики, згаданого вище компаративного аналізу на прикладі реально діючих підприємств, сприяє прийняттю та втіленню в практику науково-обґрунтованих управлінських рішень.

Монографію написано колективом авторів кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту Вінницького національного технічного університету. Авторами монографії є: к. е. н., професор О. Й. Лесько (передмова); к. е. н., доцент І. В. Причепа (р. 1.1); к. е. н., доцент Л. Д. Глущенко (р. 1.2); к. е. н., доцент Л. П. Руда (р. 1.3); к. е. н., професор В. О. Козловський (р. 2.1, 2.2); к. т. н., доцент О. О. Адлер, к. е. н., доцент О. В. Безсмертна, к. е. н., доцент Т. М. Білоконь (р. 2.3); к. е. н., доцент Л. О. Нікіфорова (р. 3.1); к. т. н., доцент О. Г. Ратушняк, к. т. н. О. Г. Лялюк (р. 3.2); ст. викладач В. В. Кавецький (р. 3.3); д. е. н., професор Н. В. Буреннікова, д. ф.-м. н, професор В. О. Ярмоленко (р. 3.4).

У представленій монографії висвітлено найбільш змістовні результати науковців кафедри. Вона може бути корисною для керівників органів влади й управління різних рівнів, керівників і фахівців підприємств, науковців, викладачів, аспірантів і студентів економічних спеціальностей.

1 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Особливості розвитку підприємництва в Україні за умов поглиблення євроінтеграційних процесів

Міжнародний досвід і практика господарювання вказують на важливість розвитку підприємництва задля забезпечення стабільного соціально-економічного зростання економіки будь-якої країни, систем різних рівнів зокрема.

Розвиток підприємництва є потужним каталізатором ефективної розбудови та оновлення економіки, що стимулює її зростання в напрямку підвищення ефективності, раціональності та ощадливості, постійної диверсифікації та модернізації. Успішне господарювання в підприємницькому секторі є підґрунтям для формування ефективного конкурентного середовища та є джерелом стійкого соціально-економічного зростання економіки, багатства та рівня життя населення країни.

Особливістю сучасного етапу розвитку світового господарства є поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів, наслідком чого є інтенсифікація господарських зв'язків та взаємодія всіх сфер і складових міжнародних відносин, посилення взаємозалежності економік різних країн і міждержавних об'єднань, зростання вимог і поява нових викликів висококонкурентного ринкового середовища.

Становлення та розвиток бізнесу в Україні відбувається під впливом складної системи взаємопов'язаних зовнішніх чинників, які, з одного боку, стимулюють процеси розвитку, а з іншого, – стримують їх.

У контексті інтенсифікації глобалізаційно-інтеграційних процесів на порозі п'ятої промислової революції основними викликами середовища господарювання, які впливають на умови діяльності та визначають правила міжнародної взаємодії у сфері підприємництва, водночас вимагаючи моніторингу та відповідної реакції з боку підприємницьких і державних структур України, є:

– стрімкий технологічний та інформаційний розвиток, що вимагає постійних капіталовкладень в розробку та впровадження інноваційних рішень, на яких ґрунтується гнучкість та довгострокова конкурентос-

проможність бізнесу тощо. Рушійними силами економічного зростання та сталого розвитку виступають інвестиції, завдяки яким виробництво стає ефективнішим, дешевшим і швидшим, ніж будь-коли раніше. Відкриваються значні можливості для інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни;

– глобалізація конкуренції, що значно посилює конкурентну боротьбу на внутрішніх і зовнішніх ринках, сприяє виникненню нових її форм і методів, формуванню транснаціональної системи господарства, інтернаціоналізації виробничих процесів зокрема, що, відповідно, вимагає постійного пошуку все нових напрямків для конкурентоспроможного розвитку;

– диференціація попиту, що потребує постійного моніторингу та врахування всезростаючих індивідуальних (особливих) вимог споживачів, змушує підприємців вишукувати нові підходи до спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва.

На жаль, проблемним питанням залишається забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках, що характеризуються високою технологічністю та значною наукомісткістю пропонованих товарів і послуг. Це потребує вивчення феномену підприємництва та виявлення чинників ефективного становлення й розвитку підприємництва в Україні за умов поглиблення євроінтеграційних процесів.

Поняття підприємництва має тривалу історію і використовується в теорії та практиці господарювання ще з XIII століття, еволюціонуючи й набуваючи нових форм тлумачення.

Незважаючи на важливість однозначного розуміння сутності та змісту поняття підприємництва як для економічної науки, так і для господарської практики, на сьогодні у вітчизняних і зарубіжних наукових здобутках не існує загальноприйнятого підходу щодо його трактування. У вітчизняній практиці неоднозначним залишається питання визначення розмірів підприємництва.

Причинами таких розбіжностей є складність та широта поняття, яке має тривалу історію формування та розвитку, поєднуючи в собі соціально-економічні, політико-правові, історичні, моральні та психологічні відносини у їх тісному взаємозв'язку.

На законодавчому рівні України підприємництво визначено як господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Законодавчо не визначено жодних обмежень щодо видів економічної діяльності, організаційно-правових форм і форм власності господарювання суб'єктів підприємництва, якими можуть виступати як юридичні особи, так і фізичні особи-підприємці.

Помилково підприємництво ототожнювати лише з малим бізнесом, оскільки сектор підприємництва формують великі, середні та малі підприємства, які функціонують для одержання прибутку та, тісно взаємодіючи, визначають структуру економічної системи держави або її окремої території.

Великі, середні та малі підприємства не виключають функціонування один одного, а, навпаки, взаємодоповнюють та формують умови для господарювання один одного.

Суперечливим питанням при виокремленні сектору підприємництва залишаються масштаби діяльності господарюючих суб'єктів.

В Україні до 2018 року при визначенні розмірів підприємництва керувались виключно Господарським кодексом України (ГКУ). Однак з 01 січня 2018 році в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» з'явилися нові норми щодо класифікації підприємств за розміром (табл. 1.1).

У подальшому заплановано приведення у відповідність положень Господарського кодексу України до норм Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в частині критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до мікропідприємництва, малого, середнього або великого підприємства. Проте невідповідність зберігається і дотепер, оскільки чинними є норми, вказані в обох вищезгаданих документах. Варто зауважити, що для цілей бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємствами в Україні вже з 2018 р. застосовуються нові норми.

Водночас відповідно до Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Додаток XVII «Нормативно-правове наближення») обов'язком України є забезпечення досягнення поступової сумісності існуючого та майбутнього українського законодавства з правовою системою ЄС (*Acquis communautaire*).

Таблиця 1.1 – Норми класифікації підприємств (підприємництва) за розміром (складено за [1–3])

Нормативно-правовий документ	Вид підприємства/ підприємництва	Показники		
		Річний чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників	Балансова вартість активів
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Мікро-підприємство	до 700 тис. євро	до 10 осіб	до 350 тис. євро
	Мале підприємство	до 8 млн євро	до 50 осіб	до 4 млн. євро
	Середнє підприємство	до 40 млн євро	до 250 осіб	до 20 млн. євро
	Велике підприємство	понад 40 млн євро	понад 250 осіб	понад 20 млн. євро
Господарський кодекс України	Мікро-підприємництво	до 2 млн євро	до 10 осіб	-
	Мале підприємництво	до 10 млн євро	до 50 осіб	-
	Середнє підприємництво	до 50 млн євро	до 250 осіб	-
	Велике підприємництво	понад 50 млн євро	понад 250 осіб	-
Commission Recommendation ЄС	Мікро-підприємства	до 2 млн євро	до 10 осіб	до 2 млн. євро
	Мале підприємство	до 10 млн євро	до 50 осіб	до 10 млн. євро
	Середнє підприємство	до 50 млн євро	до 250 осіб	до 43 млн. євро

Варто зауважити, що в Європі при визначенні розмірів підприємств рекомендованими є критерії (див. табл. 1.1), які практично відповідають положенню Господарського кодексу України. Відмінностями є те, що Європейською комісією виокремлено три критерії для класифікації підприємств (в ГКУ – два), а також відсутня категорія великих підприємств як таких. Відповідно, проблема узгодження європейського та українського законодавства в даному аспекті залишається невирішеною.

Зрозуміло, що вагомий вплив на формування та розвиток конкурентоспроможного потенціалу вітчизняного підприємництва мають стан економіки та правове середовище господарювання в країні. Ста-

більше економічне середовище забезпечує зростання та розвиток підприємництва в державі.

На сьогодні національна економічна система знаходиться в стані глибокої трансформації. Однак, незважаючи на загострення політичної ситуації в країні та численні проблеми соціально-економічного характеру, за даними Державної служби статистики України більшість макроекономічних показників країни за результатами 2018 року мають позитивну динаміку порівняно з попереднім роком (рис. 1.1).

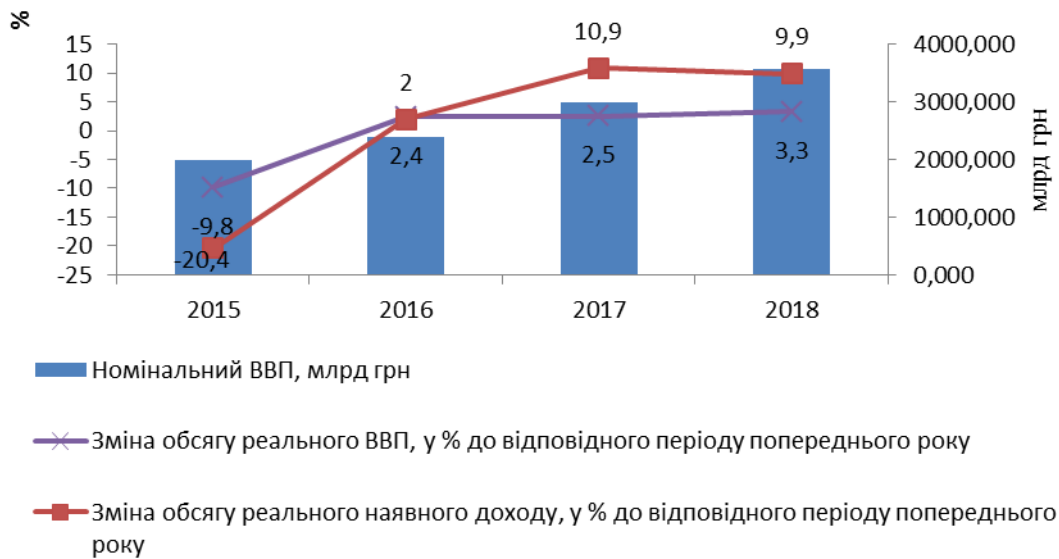

Рисунок 1.1 – Зміна основних макроекономічних показників України (2015–2018 рр.), побудовано за даними [4]

Зростання ВВП України в 2018 році перевершило всі очікування і замість 3,2 % росту – 3,3 % у порівнянні з 2017 р. (в II кварталі зростання реального ВВП України продемонструвало максимум 3,8 %). У IV кварталі 2018 року промисловість та будівництво показали більш жваві темпи розвитку, ніж очіувалося. Завдяки цьому й відбулося збільшення уточнених показників. Зростання ВВП у IV кварталі складо не 3,4 %, а 3,5 % [5].

Зростання ВВП підтримувалось розширенням внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту в країні. За даними НБУ кінцеві споживчі витрати домогосподарств зросли на 8,9 % у річному вимірі після їх збільшення на 9,5 % у 2017 році. Споживання підтримували значні темпи зростання заробітних плат, пенсій та переказів трудових мігрантів в Україну, а також відносно високі споживчі настрої насе-

лення. Водночас споживання державного сектору залишилось практично на рівні 2017 року (+0,3 % р/р) передусім через досить стриману фіскальну політику Уряду у другому півріччі 2018 року.

Вагомим фактором економічного зростання залишалася також інвестиційна активність. Валове нагромадження основного капіталу зросло на 14,3 % у річному вимірі, зокрема, за рахунок потреби бізнесу в модернізації виробництва та оновленні основних засобів. Незначне уповільнення порівняно з 2017 роком (16,1 % р/р) зумовлювалося поступовим вичерпанням ефекту надолуження інвестицій після недоінвестування в кризовий період, а також певним погіршенням ділових очікувань та фінансових результатів підприємств, у тому числі через слабкіші показники експорту [6].

Таким чином позитивна динаміка реального ВВП і відносна стабільність курсу долара в 2018 році дозволили вітчизняному підприємству зберегти баланс в своїй діяльності.

Найвищі темпи зростання продемонстрували показники капітальних інвестицій (116,4 %) та обсягів імпорту товарів і послуг (114,3 %) порівняно з 2017 роком. Найнижчі темпи – показники промислової продукції (101,1 %) та прямих інвестицій (102,2 %) порівняно з попереднім роком (рис. 1.2).

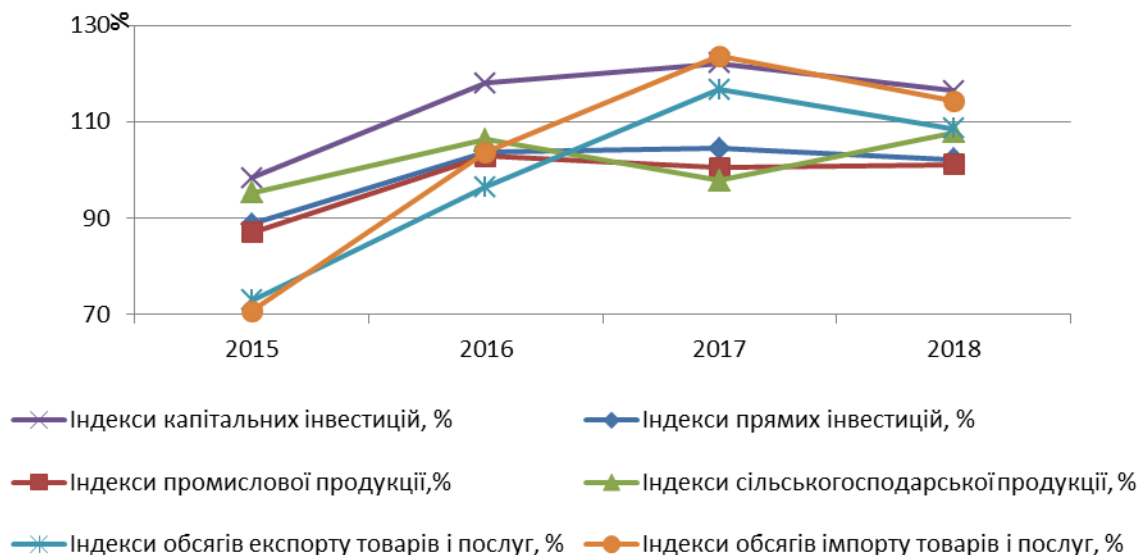

Рисунок 1.2 – Зміна основних макроекономічних показників України (2015–2018 рр.), побудовано за даними [4]

В цілому українська економіка пододала падіння 2014–2015 рр. та демонструє найвищі показники зростання за останні п'ять років. Експерти охарактеризували 2018-й роком поміркованого зростання. Водночас, незважаючи на позитивну динаміку основних макроекономічних показників, великих інвестиційних проектів, масштабних запусків в Україні, як і раніше, не спостерігається. Як не дивно, але драйверами зростання економіки стали заробітчани, які після початку дії безвізового режиму масово їдуть працювати в Європу. Тільки вони забезпечили надходження в країну запаморочливої суми – понад 10 млрд грн [7].

Водночас, саме активність бізнесу є одним із найбільш значимих індикаторів розвитку економіки країни. Відповідно, підприємницькі здібності як четверта ресурсна складова виробництва та двигун соціально-економічного розвитку мають стати пріоритетним чинником забезпечення конкурентоспроможності економіки України в глобальному просторі.

Якщо оцінювати рівень і перспективи розвитку підприємницького сектору економіки України, то доцільним є різнобічний аналіз динаміки кількості господарюючих суб'єктів, що забезпечують зайнятість працездатного населення в контексті вирішення проблем його доходів.

Варто зауважити, що не зважаючи на позитивну динаміку основних макроекономічних показників в національній економіці (2017–2018 рр.), спостерігається негативна тенденція щодо загальної кількості господарюючих суб'єктів в Україні (рис. 1.3).

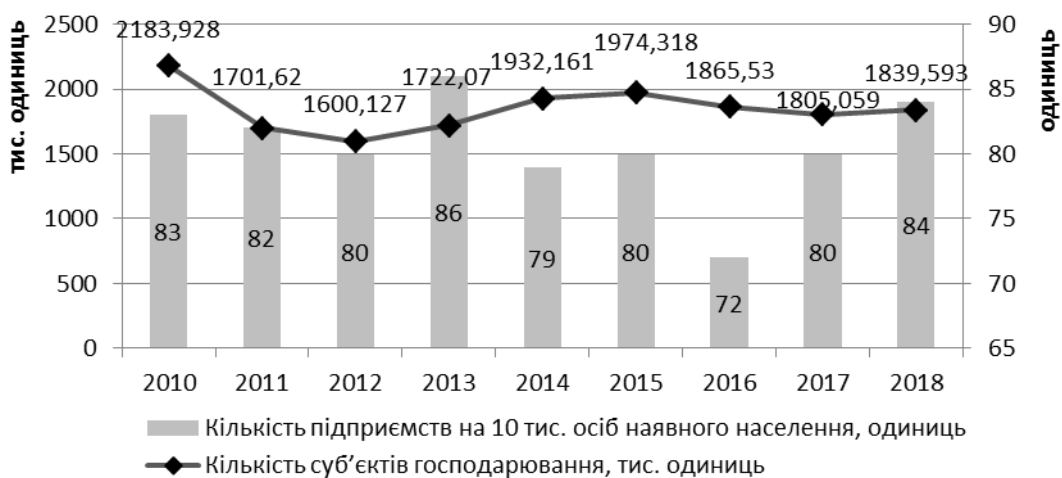

Рисунок 1.3 – Динаміка кількості господарюючих суб'єктів в Україні (2010–2018 рр.), побудовано за даними [4]

Як показують дані рис. 1.3, найбільша кількість господарюючих суб'єктів в Україні функціонувала в 2010 році (2183928 одиниць), знизившись кількісно в 2011 році на 22,1 % (до 1701620 одиниць). В 2012 році падіння показника продовжилось і сягнуло мінімального значення за період 2010–2018 рр. (1600127 одиниць, що майже на 6 % менше значення попереднього року та на 26,7 % менше значення показника 2010 року – локального максимуму).

Починаючи з 2013 року прослідковується тенденція поступового зростання кількості господарюючих суб'єктів в країні: зростання склало 7,6 % в 2013 р.; 12,2 % в 2014 р.; 2,18 % в 2015 р. порівняно з попередніми звітними роками. Варто зауважити, що в 2015 році функціонувала максимальна кількість господарюючих суб'єктів за період 2011–2018 рр., водночас максимуму 2010 року так і не було досягнуто.

За результатами 2016 року кількість суб'єктів господарювання в Україні зменшилась на 5,51 %, а в 2017 році – ще на 3,24 % порівняно з попередніми звітними роками. Проте в 2018 році показник дещо зріс: на 1,9 % порівняно з попереднім роком.

Як свідчать статистичні дані, протягом останніх років темпи приросту нових суб'єктів господарювання в Україні знижуються, що характерно і для темпів їх ліквідації. Це в свою чергу свідчить про те, що Україна досягла природного максимуму кількості господарюючих суб'єктів в країні, тому наростити її неможливо, що відображає відповідний економічний закон. Відповідно, політика держави повинна спрямовуватись на те, щоб підтримати існуючі підприємства, спрощуючи умови їх господарювання.

Можна констатувати, що розвиток підприємництва в Україні має коливальний характер, що безпосередньо відображається і на кількості зайнятого працездатного населення.

Негативна динаміка кількості зайнятих працівників прослідковується, починаючи з 2011 року, за результатами якого зниження показника склало 5,65 % порівняно з 2010 роком, і продовжилась аж до 2016 року, за результатами якого показник мав мінімальне значення за період 2010–2018 рр., склавши 8108,3 тис. працюючих осіб (рис. 1.4).

В 2017 році кількість зайнятих працівників дещо зросла (на 0,4 %) порівняно з 2016 роком, продовживши позитивну тенденцію в 2018 році (зростання склало 6,4 % порівняно з попереднім 2017 роком).

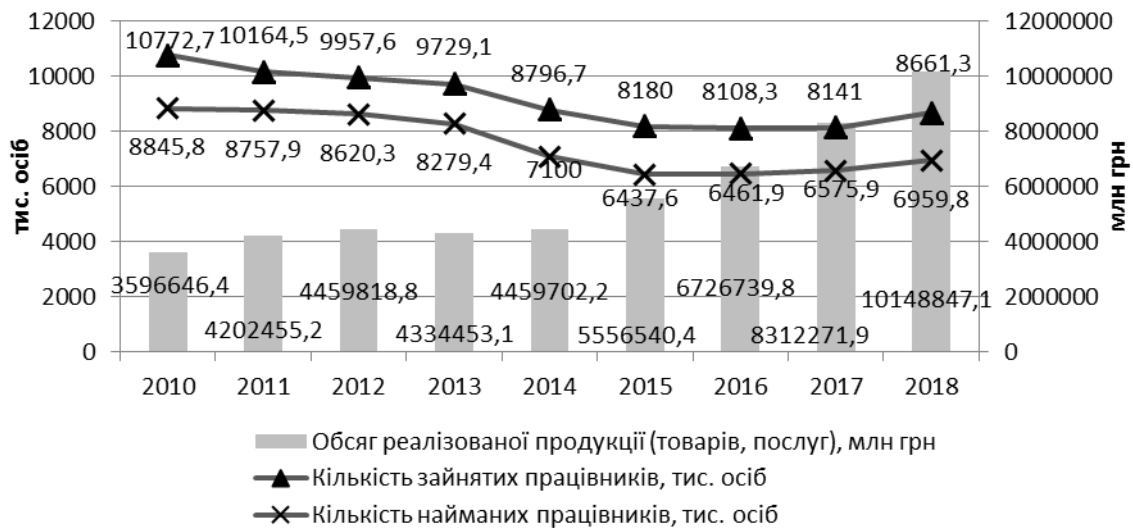

Рисунок 1.4 – Динаміка показників зайнятості працівників та обсягів реалізованої продукції в Україні (2010–2018 рр.), побудовано за даними [4]

Досить схожа динаміка і в кількості найманих працівників: спостерігається зниження показника, починаючи з 2011 року (на 1 % порівняно з 2010 р.) до 2015 р. включно, за результатами якого зафіксовано максимальне зниження кількості найманих працівників за аналізований період – 27,2 % порівняно з 2010 роком.

В цілому в сфері малого та середнього підприємництва з урахуванням фізичних осіб-підприємців в 2018 році було зайнято близько 6,96 млн осіб (близько 80,36 % усіх зайнятих працівників), що складає 30,43 % працездатного населення в країні.

Водночас обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) протягом аналізованого періоду має переважно позитивну динаміку (за винятком 2013 року, коли показник знизився на 2,8 % порівняно з попереднім роком). Однак причинами зростання показника є, перш за все, зростання собівартості виготовленої продукції (товарів, послуг), а, відповідно, – і вартості її реалізації.

Варто зауважити, що протягом аналізованого періоду динаміка кількості фізичних осіб-підприємців прямо відповідає динаміці загальної кількості суб'єктів господарювання в Україні в цілому (рис. 1.5).

Це пояснюється, насамперед, тим, що саме ця група господарюючих суб'єктів є переважаючою в загальній структурі суб'єктів підприємства в Україні. Відповідно, коливання кількості господарюючих суб'єктів в країні відбувалось, насамперед, за рахунок зміни кількості господарюючих фізичних осіб-підприємців (ФОП).

Рисунок 1.5 – Динаміка кількості суб'єктів підприємницької діяльності залежно від масштабів їх діяльності (2010–2018 рр.), побудовано за даними [4]

Надмірна кількість ФОПів в економіці свідчить про проблеми податкової системи, які змушують підприємців користуватися перевагами спрощеного оподаткування.

Тенденція до зростання частки малого бізнесу в структурі підприємницького сектору України протягом останніх років (незначне зниження на 0,44 % в 2016 році порівняно з попереднім роком) має важливе значення для економіки країни, оскільки мале підприємництво є базовою ланкою ринкової економіки, що при вмілому використанні може стати дієвим інструментом перебудови та розвитку економіки в цілому (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Зміна структури підприємств України за їх розмірами (2010–2018 рр.), побудовано за даними [4]

В розвинутих європейських країнах, зокрема, країнах-членах Організації економічного співробітництва і розвитку, малі та середні підприємства становлять понад 99 % усіх підприємств та забезпечують робочими місцями майже 65 млн громадян, або близько 70 % зайнятого населення ЄС, їх внесок у додану вартість за витратами виробництва досягає 60 % [8].

Питома вага малих і середніх підприємств в загальній кількості підприємств в Україні в 2018 році склала 99,87 %; частка малих підприємств, включаючи фізичних осіб-підприємців, в загальній структурі господарюючих суб'єктів – 99,1 %; середніх – 0,87 %; великих – 0,02 %.

Натомість, динаміка кількості середніх підприємств протягом 2012–2016 рр. є негативною. Незначне зростання кількості середніх підприємств відбулось в 2017 році (на 0,71 % порівняно з 2016 р.). Позитивна динаміка показника продовжилась в 2018 році, в якому зростання кількості середніх підприємств в країні склало близько 7,5 % порівняно з попереднім роком.

Увага та підтримка малого та середнього бізнесу державою може стати ефективним механізмом розвитку відповідного підприємницького сектору національної економіки.

Домінування темпів зростання малого підприємництва є характерним для країн з низьким рівнем доходу та недостатньою пропозицією робочих місць, що змушує населення створювати власний бізнес як засіб виживання.

Водночас макроекономічна та політична стабільність в країні сприяє розвитку великих і середніх підприємств, які пропонують стабільну роботу населенню, зменшуючи тим самим темпи зростання малого сектору підприємництва.

Структура підприємництва України за видами економічної діяльності є нерівномірно розвиненою (рис. 1.7).

За видами економічної діяльності близько половини суб'єктів підприємництва працюють у сфері оптової та роздрібною торгівлі, а виробнича сфера, яка безпосередньо визначає економічний розвиток країни, залишається нерозвиненою.

За результатами досліджень GTAI GERMANY TRADE & INVEST українська економіка переживає великі зміни. Локомотивами економіки стають сільське господарство, харчова промисловість, виробники устаткування та сектор ІТ, а результати господарювання важкої про-

мисловості знижуються [9]. Більша частина ВВП України виробляється сектором послуг. У 2018 р. на цей сектор економіки припадало близько 56,3 % ВВП. За останні десять років ця частка залишалася досить стабільною (2007 р. – 52,8 %). Великих збитків зазнала переробна промисловість, частка якої у ВВП знизилась з 20 % у 2007 р. до 12,1 % у 2017 р., та до 11,6 % в 2018 році. Проте підвищилось значення сільськогосподарства (2007 рік – 6,6 %; 2017 рік – 10,2 %; 2018 рік – 10,1 %) та видобувної промисловості (4,4 % в 2007 році; 5,9 % та 6,0 % в 2017 та 2018 роках відповідно) [4].

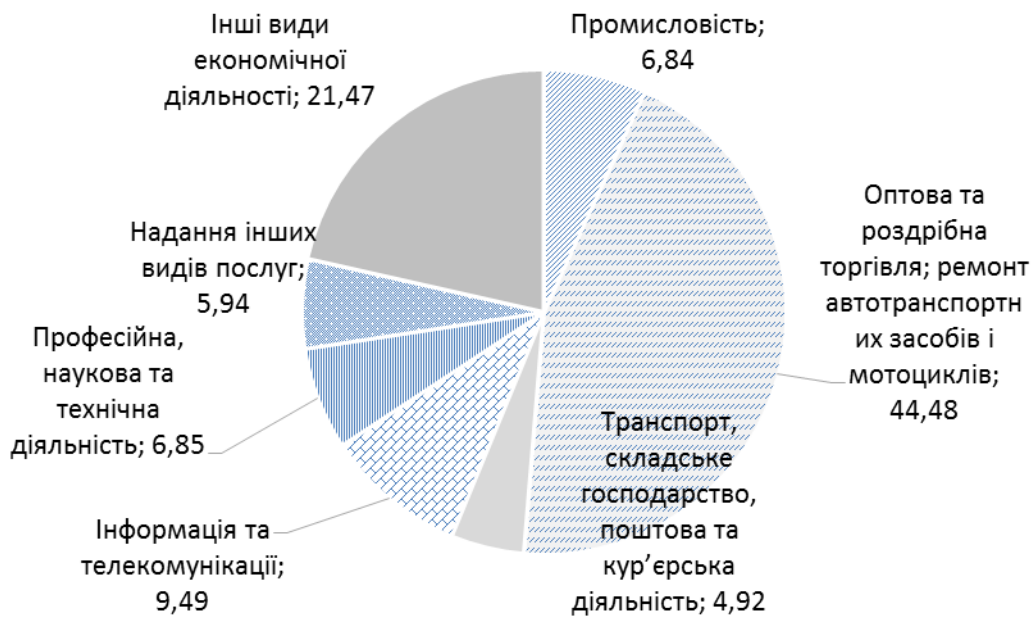

Рисунок 1.7 – Частка суб'єктів підприємництва в Україні за видами економічної діяльності в 2018 році, побудовано за даними [4]

Значний вплив на стан і розвиток підприємництва мають умови та легкість ведення бізнесу в країні. Відповідно пріоритетним завданням українського уряду в напрямку стимулювання розвитку вітчизняного підприємництва має стати спрощення процедур започаткування та поліпшення умов ведення існуючого бізнесу в країні, формування сприятливих і відносно прогнозованих умов для успішного розвитку національного підприємництва в перспективі.

Враховуючи це, одним із пріоритетних напрямків розвитку підприємництва, Урядом України визначено створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Для втілення цієї мети поряд з реалізацією регу-

ляторної політики зусилля Уряду спрямовані на вдосконалення регуляторного середовища (дерегуляцію).

Дерегуляція передбачає скасування надмірних регуляторних обмежень та неефективних процедур контролю, скасування надлишкового ліцензування, застарілих систем сертифікації, моніторингу, здійснення експертиз та інших обмежень для бізнесу.

Легкість ведення бізнесу – шлях для залучення інвестицій в економіку (як іноземних, так і внутрішніх) та поштовх для відповідного зростання внутрішнього валового продукту.

Реалізація урядом таких кроків вже дає відповідні результати. Загалом у міжнародному рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business 2019 Україна покращила свої результати на п'ять позицій і нині перебуває на 71-му місці, зростаючи в рейтингу сьомий рік поспіль.

Аналітики оцінювали те, наскільки швидко можна відкрити власну справу: час, вартість, кількість документів, можливість отримувати електрику та будувати інфраструктуру.

З 2014 року Україна зросла в рейтингу Doing Business на 41 позицію, зайнявши друге місце у світі за темпами зростання у рейтингу з 2009 року.

У рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2018/2019 Україна погіршила свої позиції на 2 пункти, повернувшись до рівня ГІК 2016/2017, і зайняла 85 позицію серед 141 досліджуваної країни (ГІК 2017/2018 – 83 місце серед 140 країн) [5].

Серед рейтингу журналу Forbes «найкращих країн для бізнесу в світі» Україна посіла місце десь посередині рейтингу поруч зі Шрі-Ланкою та Аргентиною. Порівняно з попереднім роком вона піднялася на три позиції і нині посідає 77-ме місце (2016 – 74 місце з 139, 2015 – 61 місце з 144).

Видання оцінює умови для бізнесу за 15 критеріями, серед них – податковий клімат, рівень корупції, захищеність прав власності та інвестицій, розвиток технологій, свобода торгівлі, монетарна політика, бюрократичні перепони бізнесу тощо.

Лідером рейтингу другий рік поспіль стала Великобританія, на другому місці – Швеція, Гонконг – на третьому.

Показники зростання ВВП України в 2018 році, згідно з рейтингом, становлять 2,5 %, а ВВП на душу населення – 2,6 тис доларів при

чисельності в 44 млн осіб. Інфляцію оцінили в 14,4 %, а негативне сальдо торгового балансу – в 1,9 % [10].

Важливим напрямком підтримки має стати стимулювання розвитку інноваційного підприємництва в країні. Як показує світовий досвід, подолання глибокої кризи та подальше зростання неможливі без інноваційно-інвестиційного розвитку країни.

Bloomberg опублікував черговий рейтинг найбільш інноваційних економік світу Bloomberg Innovation Index. Цей рейтинг виходить вже сьомий рік поспіль, в цьому році (як і в минулому) лідером стала Південна Корея, слідом за нею йдуть Німеччина та Фінляндія.

На жаль, Україна в цій редакції опустилася на 7 позицій порівняно з минулим роком і займає 53 місце, на одну позицію країну обігнав Туніс, а відстає на одну позицію Індія. У минулому році Україна займала 46 місце рейтингу. «Серед економік, які оцінювалися в 2019 році, найбільше просіли Туніс і Україна, вони обидві випали з топ-50 рейтингу», – зазначають укладачі дослідження [11].

Водночас висхідне зростання України в більшості рейтингів не відповідає настроям та очікуванням бізнесу в країні. Згідно з дослідженням НБУ, індекс ділових очікувань (ІДО) в IV кварталі 2018 року становив 117,3 % (у III кварталі зменшився порівняно з II кварталом на 1,1 пункту до 117,2). Хоч значення індексу понад 100 і означає перевагу оптимістичних очікувань серед українських керівників підприємств, але зниження (II та III -й квартали) вказує на спад оптимізму. Основними негативними чинниками розвитку підприємств за результатами опитування залишаються занадто високі ціни на енергоносії, а також сировину та матеріали [6].

Водночас споживчі настрої покращилися. Чергове щомісячне дослідження настроїв споживачів від компанії GfK Ukraine зафіксувало зростання Індексу споживчих настроїв (ІСН) у грудні 2018 року на 2,4 п. порівняно з листопадом цього ж року (у вересні ІСН зріс на 2,3 пункти до 62,6, однак у жовтні – знову знизився на 5,7 п. до 56,9 порівняно з попередніми кварталами 2018 року). «Оптимізм споживачів відновився у грудні після невеликого спаду в жовтні-листопаді. Найбільшою мірою покращились споживчі настрої громадян із середнім та вище середнього рівнем доходу. У цих групах у грудні істотно зріс індекс очікуваних змін доходу в майбутньому та схильність до великих покупок. Натомість песимізм посилюється у групі громадян з

доходом нижче за середній», – коментують аналітики GfK Ukraine. Проте найбільших змін зазнав індекс очікуваного розвитку економіки країни у найближчі роки [12].

Підприємництво в Європі та світі стимулює розвиток конкуренції, спонукає великі компанії впроваджувати нові технології та поліпшувати якість виробництва. Сьогодні ефективність всієї економіки ЄС безпосередньо залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Тому питання створення належних умов для поширення підприємницької діяльності є першочерговими. Вони впливають на неї через систему адміністративно-правового регулювання. На сучасному етапі розвитку України ця система потребує значного удосконалення та реформування. В той же час у Європі питанням підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу почали активно займатися ще у 80-роках [13].

Реалії розвитку підприємництва в Україні, з одного боку, визначаються історичним минулим та закладеними інституційними деформаціями, а з іншого – новими явищами та тенденціями. Попередня модель, орієнтована на державне заступництво та підтримку, поєднується з новою, орієнтованою на соціальне залучення та розвиток. Сучасний стан підприємництва є результатом інституційної деформації, обумовленої історичною траєкторією розвитку господарства, що не сформувала конкурентного середовища, стимулів до технологічних інновацій, активного і відповідального суб'єкта економічної діяльності [14].

В контексті інтеграції економіки України до загальносвітового економічного простору та низька її конкурентоспроможність на міжнародній арені актуалізують необхідність модернізації національної економіки засобами формування потенціалу конкурентоспроможного розвитку. Відповідно актуалізується пошук напрямків для зростання національного підприємництва в контексті формування його нової парадигми, що відповідає цивілізаційному вибору країни як суб'єкта світової історії.

Основними засадами нової парадигми є соціальна відповідальність; мережева побудова підприємницького середовища; партнерство некомерційних і неприбуткових організацій, стартапів для обміну знаннями, технологіями та формування єдиного інституційного середовища соціального розвитку; взаємодія великого бізнесу з середнім і

малим, нові форми економічної інтеграції; триєдність соціального, ринкового та інноваційного орієнтирів діяльності. В Україні загально-світовим тенденціям відповідає розвиток соціально відповідальних ініціатив, інтеграція принципів корпоративної соціальної відповідальності у корпоративну стратегію, створення інноваційних форм підприємницької діяльності, що базуються на соціальному капіталі та ІТ-технологіях (краундфандингових, коворкінгових, шерінгових платформах та електронній комерції тощо) [14].

Враховуючи глобалізаційні та євроінтеграційні вимоги сьогодення, відновлення української економіки та її поступове зростання має ґрунтуватись на розбудові високотехнологічного підприємницького сектору та підвищення його конкурентоспроможності на європейському та глобальному ринках.

Одним із пріоритетних завдань державної політики мають стати впровадження європейських підходів до розвитку малого та середнього бізнесу в Україні із паралельним формуванням інституційної системи її забезпечення. Втілення цієї політики має здійснюватись цілеспрямовано, системно та послідовно в комплексі національної інноваційної системи.

Водночас, як вказують фахівці МВФ та Світового банку, складні умови міжнародної торгівлі, нестабільність світових фінансових ринків, протистояння на Сході країни несуть значні ризики для подальшого розвитку та зростання української економіки.

Проте національне підприємництво має невикористані резерви та перспективи зростання, які можуть стати потужним джерелом розвитку національної економічної системи в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – С. 144. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – С. 365. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Commission Recommendation of 6 May 2003 : concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises // Official Journal of the European Union. – 2003. – P. 36–41.

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/mineconomdev/photos/rpp.174431545947835/2278571335533835/?type=3&theater>.
6. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=85931490>.
7. Голубєва О. Епоха застою : яким був 2018 рік для української економіки? [Електронний ресурс] / О. Голубєва. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/epokha-zastoiu-yakum-buv-2018-rik-dlia-ukrainskoi-ekonomiku-475201.html>.
8. Концепція державної економічної програми розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lis.gov.ua/.../article/.../Proekt_Konsercii_do_2020_roku.doc.
9. Структура економіки України : дослідження GTAI GERMANY TRADE & INVEST [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukraine.ahk.de/fileadmin/ahk_ukraine/GTAI/Struktura_ekonomiki__23-10-2018.pdf.
10. Карпенко О. Україна попала на 53 місце в рейтинге інновацій Bloomberg, просев на 7 позицій за год [Електронний ресурс] / О. Карпенко. – Режим доступу : <https://ain.ua/2019/01/22/ukraina-na-53-meste/>.
11. Україна потрапила в ТОП-100 найкращих країн для бізнесу [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/12/21/643817/>.
12. Споживчі настрої в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/>.
13. Деркевич Н. Як у Європі впроваджують регулювання для бізнесу [Електронний ресурс] / Н. Деркевич // Галицький кореспондент. – Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/yak-u-yevropi-vprovadzhuuyt-regulyuvannya-dlya-biznesu/>.
14. Небрат В. В. Розвиток підприємництва в Україні : історичні детермінанти та перспективи / В. В. Небрат // Економіка і прогнозування. – 2017. – № 3. – С. 140–156.

Список використаних джерел

1. Васильєва Д. В. Актуальні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / Д. В. Васильєва // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3. – С. 188–196.

2. Рижакова Г. М. Роль і місце малого підприємництва в національній економіці України [Електронний ресурс] / Г. М. Рижакова // Ефективна економіка. – К. : 2011. – №1. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=450>. – Доступно на 03.02.2019р.

3. Яковлев А.І. Інноваційна діяльність як фактор економічного розвитку малих підприємств : [Електронний ресурс] / А. І. Яковлев // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2 (12). – С. 115–119. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>. – Дата звернення 03.02.2019 р.

4. А «Small Business Act» for Europe : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/small-business-act/index_en.htm#ff2. – Назва з екрана. – Дата звернення 03.02.2019 р.

5. Саліхова О. Б. Адресна державна підтримка як чинник стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв в Україні / О. Б. Саліхова // Економіка і прогнозування : науково-аналітичний журнал. – 2011. – № 2. – С. 9–23.

6. Глущенко Л. Д. Теоретико-методичні засади розвитку малих промислових підприємств з технологічними інноваціями / Л. Д. Глущенко. – Вінниця : Вінницька газета, 2015. – 211 с.

1.3 Особливості розвитку соціального підприємництва в Україні

В сучасних умовах господарювання соціальне підприємництво є новою формою господарювання, що поступово розвивається на території України, є перспективною формою господарювання в умовах сучасної кризи, оскільки, має за мету, не лише отримання прибутку, але, й вирішення соціальних проблем у суспільстві.

Дослідженнями щодо проблем та перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні займалися такі вчені: І. П. Босак, Г. І. Давидовська, О. Б. Кіреєва, О. В. Сотула, Т. В. Шаповалова та інші.

Метою є дослідження особливостей соціального підприємництва в Україні та визначення його проблем та перспектив розвитку.

Підсумовуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що соціальне підприємництво є особливою формою господарювання у сфері підприємницької діяльності, яка орієнтована на вирішення суспільних проблем. Соціальне підприємництво в Україні має значний потенціал та характеризується наявністю дієвих засобів для вирішення суспільних проблем.

Основними перешкодами на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні є:

1. Відсутність нормативно-правової база у сфері соціального бізнесу.
2. Слабка державна підтримка соціальних підприємств.
3. Низький рівень інформованості серед населення про особливості діяльності підприємств у соціальному бізнесі.
4. Низький рівень рентабельності соціальних підприємств.
5. Недовіра з боку населення до нових форм господарювання в соціальній сфері.

Список використаних джерел

1. Россіхіна О. Є. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства / О.Є. Россіхіна // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2010. – № 2. – С. 184–187.

2. Пілявоз Т. М. Венчурне підприємництво як напрямок мобілізації ресурсів ефективної господарської діяльності та розвитку підприємств / Т. М. Пілявоз, Л. Д. Глущенко // Економічні, фінансово-облікові та правові проблеми діяльності підприємств : монографія / за заг. ред. Л. М. Савчук. – Дніпро : Герда, 2016. – С. 319–328.

3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів // Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України : проєкт ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К. : Фенікс, 2011. – Т. 3. – 76 с.

4. Босак І. П. Соціальне підприємництво: основні ознаки та особливості розвитку. Наукові записки [Української академії друкарства]. 2017. Вип. 1 (54). С. 99–104.

5. Шаповалова Т. В. Соціальне підприємництво і фандрейзинг: навчальний посібник / Т. В. Шаповалова. – К. : МФСА, 2016. – 186 с.

6. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки [Електронний ресурс] / О. В. Сотула // Ефективна

економіка. – 2014. – №4. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1988>.

7. Dees J. G. The meaning of social entrepreneurship [Електронний ресурс] / Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, Duke University's Fuqua School of Business, 2001. (revised vers.). – Режим доступу: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf.

8. Московская А. А. Социальное предпринимательство как гибрид бизнеса и некоммерческой деятельности и его социальный потенциал в России / А. А. Московская // Модернизация экономики и глобализация : в 3-х книгах / отв. ред. Е. Г. Ясин. – М. : ИД ГУ-ВШЭ, 2009. – С. 364–371.

9. Попович Д. В. Соціальне підприємництво як перспективний інструмент вирішення проблем сучасного суспільства / Д. В. Попович, М.-С. Б. Баранова // Молодий вчений. – 2017.- № 5 (45). С. 701–705.

10. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства [Електронний ресурс] / М. Наумова. – Режим доступу: [http://www.file:///C:/Users/user/Downloads/Uap_2014_4_7%20\(1\).pdf](http://www.file:///C:/Users/user/Downloads/Uap_2014_4_7%20(1).pdf).

11. Boschee J. Toward a better understanding of social entrepreneurship: some important distinctions [Електронний ресурс] / J. Boschee, J. McClurg ; Institute for Social Entrepreneurs, 2003. – Режим доступу: <http://www.caledonia.org.uk/papers/Social-Entrepreneurship.pdf>

12. Ільченко Н. В. Соціальне підприємство як інструмент економічного та соціального розвитку територіальної громади суспільства / Н. В. Ільченко // Економіка та держава. – 2010. – № 12. С. 127–129.

13. A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges / S. A. Zahra, et. al. // Journal of business venturing. – 2009. – № 24. – P. 519–532. DOI: 10.1016/j.jbusvent.2008.04.007.

14. Laužikas M. The model of social innovations in the emerging market of Lithuania / M. Laužikas, M. E. Cernikovaitė // Intelektinė ekonomika. – 2011. – № 5 (3). – P. 388–400.

15. The UK-based Social Enterprise Coalition. – Available: <http://www.socialenterprise.org.uk>.

16. Alter, Sutia Kim. Case Studies in Social Enterprise: Counterpart International's Experience, Counterpart International. – Washington DC, 2002.

17. Давидовська Г. І. Проблеми соціального підприємництва в Україні / Г. І. Давидовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 7 (Ч.1). – С. 106–109.

18. Назарук В. Поки соціальні підприємці в Україні не можуть конкурувати за ресурси з бізнесом [Електронний ресурс] / В. Назарук. – Режим доступу: <http://www.gurt.org.ua/interviews/29086/>.

19. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як засіб соціального розвитку / О. Б. Кіреєва // Пробл. упр. соц. та гуманіст. розв. : матеріали III регіон. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. Г. Вікторова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 79–82.

20. Сандакова О. Соціальне підприємництво: що це? / О. Сандакова // Наша громада. – 2010. – № 1. – С. 19–24.

21. Гончарова С. Ю. Соціальне підприємництво: сутність, ознаки та місце у діяльності сучасних домогосподарств / С. Ю. Гончарова, І. В. Буряк, А. Б. Гончаров // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2017. – № 27 (Ч.2). С. 125–130.

22. Ben Thornley. The Facts on U. S. Social Enterprise. [Електронний ресурс] – 2012. – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/ben-thornley/social-enterprise_b_2090144.html.

23. Social Enterprise fund. What is a Social Entrepreneur? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.csef.ca/what_is_a_social_entrepreneur.php.

24. Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation [Електронний ресурс] / EMES: International research network. – Режим доступу: https://emes.net/content/uploads/publications/ECSP-R11-19_Blundel_et_al.pdf.

достатній виробничий, фінансовий та маркетинговий потенціали, досягли докризових показників за рахунок використання логістичних складових підвищення конкурентоспроможності.

Таким чином, можна зробити висновок, що логістика впливає на усі аспекти діяльності кар'єрів та визначає їх довгострокову життєздатність. Найбільш актуальними логістичними складовими підвищення конкурентоспроможності гірничодобувних підприємств є: ефективна організація виробництва та збуту продукції, ефективне планування та скорочення загальних витрат, пошук нових ринків збуту через пропозицію не лише якісної продукції, а й якісного сервісу.

Список використаних джерел

1. Адлер О. О. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Логістичні складові [Електронний ресурс] / О. Адлер, О. Безсмертна, Т. Білоконь // Економіка та суспільство. Мукачівський державний університет. – 2017. – № 13. – Режим доступу: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-13>.

2. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю: навч. посіб. для вузів / Л. С. Кобиляцький. - К.:Зовнішня торгівля, 2003 – 304 с.

3. Котлик А. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства на основі процесного підходу : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Андрій Валерійович Котлик ; Харківський націон. економ. ун-т. – Харків, 2009. – 20 с.

4. Лупак Р. Л. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посібник / Р. Л. Лупак, Т. Г. Васильців. – Львів : ЛКА, 2016. – 484 с.

5. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія / О. І. Драган. – К. : ДАКККіМ, 2006. – 160 с.

6. Хвищун Н. В. Логістичні складові підвищення конкурентоспроможності підприємства / Н. В. Хвищун // Логістика : теорія та практика. – 2011. – № 1. – С. 126–134.

7. Бутов А. М. Перспективи використання логістичних стратегій для забезпечення конкурентоспроможності підприємства / А. М. Бутов // Економічний аналіз : зб. наук. праць – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Т. 14, № 2. – С. 124–131.

застосовано у тій сфері higher-technologies, де держава хоче отримати переваги на світовому ринку праці та в міжнародному розподілі високих технологій.

Список використаних джерел

1. Baumol W. J. Good capitalism, bad capitalism, and the economics of growth and prosperity / W. J. Baumol, R. E. Litan, C. J. Schramm. – New Haven & London : Yale University Press, 2007. – 334p.

2. Acemoglu D. Economic Origins of Dictatorship and Democracy / D. Acemoglu, J. A. Robinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 416 p.

3. Acemoglu D. Introduction to Modern Economic Growth / D. Acemoglu. – Princeton : Princeton University Press, 2009. – 1072 p.

4. Новиков Д. А. Теория управления организационными системами / Д. А. Новиков. – М. : Физматлит, 2007. – 584 с.

5. Механизм интегрирования науки в экономику для инновационного развития постсоветских государств: моделирование механизма принятия решений / А. А. Шиян // Управление большими системами : сборник трудов. – М. : ИПУ РАН, 2007. – Вып. 19. – С. 204–217.

6. Mas-Collel A. Microeconomic Theory / A. Mas-Collel, M. D. Whinston, J. R. Green. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 977 p.

7. Нікіфорова Л. О. Теоретико-ігрова модель для вмотивованого законодавчого закріплення механізму інноваційного зростання економіки країни за рахунок випуску високотехнологічної продукції / Л. О. Нікіфорова // Економіка та держава. – 2014. – № 11. – С. 25–34.

8. Мороз О. В. Моделі та методи використання мотиваційних важелів для підвищення ефективності економічного розвитку України : монографія / О. В. Мороз, Л. О. Нікіфорова, А. А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2016 – 179 с.

9. Ваніна Н. М. Напрями розвитку трансферу технологій у вищій школі / Н. М. Ваніна // II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» : тези доповідей. – Львів : Львівська політехніка, 2013. – С. 365–367.

10. Манзій В. П. Способи комерціалізації результатів наукових досліджень у вищих навчальних закладах України / В. П. Манзій, А. Р. Стояновський // II Міжнародна науково-практична конференція

«Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» : тези доповідей. – Львів : Львівська політехніка, 2013. – С. 414–416.

11. Системи прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: від теорії до практики : колективна монографія. У 2 т. Т. 2. / за заг. ред. Савчук Л. М. – Павлоград : АРТ Синтез-Т, 2014. – 429 с.

12. Нікіфорова Л. О. Мотивування економічних суб'єктів при створенні та функціонуванні ендаументу для вищих навчальних закладів // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент і підприємництво в Україні» – Львів, 2013. – № 753. – С. 205–211.

13. Nash J. Equilibrium Points in n-Person Games / J. Nash // Proceedings of the National Academy of Sciences. – 1950. – V.36. – P. 48–49.

3.2 Розробка механізму реалізації інноваційних проектів на підприємстві

В ринкових умовах під час динамічної економічної та політичної ситуації, за наявності жорсткої конкуренції на ринку між суб'єктами господарювання та під час стрімкого розвитку науки і техніки, підприємствам необхідно розробляти стратегічний план свого розвитку. Одним із стратегічних напрямків розвитку підприємства є впровадження інноваційних проектів, що базуються на сучасних досягненнях науки і техніки. Реалізація таких проектів потребує розробки дієвого механізму, який забезпечить впровадження інноваційних проектів на підприємстві та досягнення конкурентних переваг на ринку [1].

Кількість підприємств, які займаються впровадженням інноваційних проектів за останнє десятиріччя постійно зростає (рис. 3.2). Хоча у 2017 році порівняно з 2016 роком питома вага підприємств, що займаються інноваціями скоротилась на 2,6 % але це більше ніж у 2007 році. Скорочення інноваційно активних підприємств у 2017 році обумовлено зменшенням фінансування інноваційної діяльності на 14112 млн грн [2]. Але в 2018 році на 3062,5 млн грн було більше витрачено на інновації порівняно з 2017 р., відповідно і на 18 підприємств більше, які займалися інноваціями. Як правило основна частина фінансування інноваційної діяльності підприємства здійснюється за рахунок власних коштів, на другому місці за рахунок державного фінансування і на третьому за рахунок іноземних інвестицій. Тому пошук джерел фінансування інноваційних проектів залишається актуальним.

3. Крикуненко Д. О. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах / Д. О. Крикуненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – Т. I, № 4. – С. 45–49.
4. Лапін О. Особливості впровадження технологічних інновацій на промисловому підприємстві / О. Лапін, Н. Марчук // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2014. – № 9 (217). – С. 109–123.
5. Максимова Т. С. Формування інноваційної політики на підприємстві / Т. С. Максимова, О. В. Філімонова, К. В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 181–183.
6. Рогоза М. Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія / М. Є. Рогоза, К. Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.
7. Формування організаційно-економічного механізму системи інноваційного розвитку підприємств регіону : монографія / В. М. Гончаров, Ю. Н. Деречинський, В. Ю. Припотень та ін. – Донецьк : СПД Купріянов В. С. – 2009. – 280 с.
8. Кузьмин О. Є. Реалізація інноваційної продукції машинобудівними підприємствами / О. Є. Кузьмин, Р. С. Косцик // Бізнес інформ. – 2014. – № 2. – С. 154–159.
9. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізм і форми розвитку : монографія / В. В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ Вінниця, 2008. – 397 с.
10. Рач В. А. Особливості реєстрації та фінансування інноваційних та інвестиційних проектів, які реалізуються в рамках державної стратегії розвитку / В. А. Рач, О. В. Бірюков // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2013. – № 3 (47). – С. 56–75.
11. Чайка І. В. Проблеми та шляхи покращення фінансування інноваційних програм і проектів в Україні / І. В. Чайка // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1 (18). – С. 234–237.
12. Сидорчук І. П. Структурологічна модель організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку промислового підприємства / І. П. Сидорчук // Вісник Хмельницького національного технічного університету. – 2017. – Том 1, № 3. – С. 240–245.
13. Касс М. Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами : мо-

нографія / М. Е. Касс; Нижегород. гос. архитектурно-строит. ун-т. – Н. Новгород : ННГАСУ, 2011. – 159 с.

14. Жалдак Г. П. Основи формування соціально-економічного механізму інноваційного розвитку промислових підприємств / Г. П. Жалдак // Технологический аудит и резервы производства. – 2014. – № 3, вип. 3. – С. 43–46.

15. Кузолева И. А. Механизм управления инновационным развитием предприятий промышленности [Электронный ресурс] / И. А. Кузовлева, С. Г. Кузнецов, О. Г. Кураленко // Управление экономическими системами. – Режим доступа: <http://uecs.ru/uecs-33-332011/item/611/>.

3.3 Інтелектуальний капітал організації як визначальний фактор інноваційних перетворень

Сучасний розвиток економічних відносин підприємств та організацій змістовно характеризують тенденції становлення постіндустріального суспільства, які проявляються у зростанні значимості людського фактору у виробництві. На сьогоднішній день безпосередніми елементами продуктивних сил стають: інформація, знання, креативність, що у своїй цілісності і синергії формують інтелектуальний капітал, надаючи йому рівня одного з основних факторів інноваційного розвитку виробництва.

Дослідженню інтелектуального капіталу та його впливу на економічний розвиток, особливо останнім часом, приділяється значна увага як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Значний внесок в розробку наукових досліджень та практичного застосування їх результатів внесли в кінці ХХ століття праці Е. Брукінга, Т. Стюарта, Л. Едвінссона, М. Мелоуна, Ф. Фукуями, Р. Уотермена, К. Свейбі, М. Портера, В. Іноземцева, С. Клімова, М. Бендікова, О. Гапоненка, А. Козирева, Б. Леонтєва та інших. Суттєвий внесок у розвиток наукового знання у сфері досліджень інтелектуального капіталу зробили й українські вчені такі як: Д. Богиня, О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, О. Кендюхов, А. Чухно, П. Цибулев, А. Колот, В. Прошак, В. Мандибура та інші.

На жаль, в проведених дослідженнях поки що недостатньо повно враховуються специфічні особливості становлення інтелектуального капіталу вітчизняних підприємств, його оцінки і ролі в підвищенні їх-

Додаткові інвестиції в формування знань організації в свою чергу забезпечують розвиток людського, організаційного та споживчого капіталу підприємства, завершаючи поточний процес відтворення інтелектуального капіталу підприємства.

Список використаних джерел

1. Стюарт Томас А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Стюарт Томас А. ; пер. с англ. В. Ноздриной. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.
2. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг ; пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковалик. – СПб., 2001. – 288 с.
3. Эдвинссон Л. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании / Л. Эдвинссон, М. Мэлоун // Новая постиндустриальная волна на Западе / под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999.
4. Курнышева И. Р. Макроэкономическое развитие: тенденции и перспективы. – М. : Наука, 2005.
5. Дятлов С. А., Селищева Т. А. Трансформация форм капитала в условиях роста информатизации экономики // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2006. – Выпуск 103–1. – С. 137–143.
6. Интеллектуальный капитал – стратегический потенциал организации : учебное пособие / под ред. д. э. н., проф. Гапоненко А. Л., д. э. н. Орловой Т. М. – М. : Социальные отношения, 2003. – 184 с.
7. Интеллектуальный капитал – основа опережающих инноваций : монография / под общ. ред. А. В. Безгодова, В. В. Смирнова. – СПб. : Планетарный проект, Орел : ОрелГТУ, 2007. – 336 с.
8. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами. 8-е изд. / М. Армстронг : пер. с англ. под ред. С. К. Мордовина. – СПб. : Питер, 2007. – 832 с.
9. Sveiby K E. Methods for Measuring Intangible Assets / Copyright ©Karl-Erik Sveiby Jan 2001, latest update 27 April 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.sveiby.com/article/Methods-for-Measuring-Intangible-Assets>.

10. Багов В. П. Управление интеллектуальным капиталом : учеб. пособие / В. П. Багов, Е. Н. Селезнёв, В. С. Ступаков. – М. : Камерон, 2006. – 248 с.

11. Кавецький В. В. Інтелектуальний капітал комерційної організації як об'єкт дослідження // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Випуск 225 : В 3 т. – Т. III. – С. 768–778.

12. Кавецький В. В. Формування інтелектуального капіталу і інтелектуального ресурсу підприємства. // Розвиток наукових досліджень 2006 : матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 27–29 листопада 2006 р. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2006. – Т. 9. – С. 108–112.

13. Бендиков М. А. Идентификация и измерение интеллектуального капитала инновационно активного предприятия / М. А. Бендиков, Е. В. Джамай // Экономическая наука современной России. – 2001. – № 4. – С. 83–108.

14. Лось В.О. Інноваційний розвиток підприємства / В. О. Лось // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – Запоріжжя, 2008. – № 2. – С. 125–130.

15. Кавецький В. В. Управління організаційними знаннями як засіб формування інтелектуального капіталу організації / В. В. Кавецький // Проблеми формування конкурентоспроможності підприємств за умов нестабільності світової економіки : матеріали доповідей Всеукр. науково-практ. конф. (м. Вінниця, 27 квітня 2009 р.). – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 341 с.

3.4 Порівняльний аналіз дієвості підпроцесів процесів функціонування підприємств на основі авторських показників складових результативності

Сучасні умови функціонування вітчизняних підприємств пов'язані з постійною боротьбою за кращу позицію на ринку. Вони потребують від підприємств оволодіння технологіями бенчмаркінгу як підходу, котрий сприяє систематичному пошуку й реалізації найкращих практик господарювання, що приводять до поліпшення форм організації та управління на цих підприємствах. «...У процесі проведення бенчмаркінгу при дослідженні певних об'єктів часто виникає необхідність розподілити об'єкти, котрі вивчаються, на окремі групи

показника результативності, котрі характеризують будь-який процес як з якісної, так і з кількісної точок зору. Практичну реалізацію методології, аналогічній методології дискретного аналізу, здійснено на прикладі конкретних підприємств регіону. Методика групування об'єктів і виділення серед них стратегічно важливих груп ґрунтується на показниках складових результативності, котра заснована на моделях Буреннікової (Поліщук)–Ярмоленка. Реалізація такої методики на прикладі реально діючих підприємств вказує на можливість її застосування на мікрорівні з метою прийняття та втілення у практику науково-обґрунтованих управлінських рішень, а також при впровадженні відповідних проектів.

Список використаних джерел

1. Большой экономический словарь / авт.-сост. А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2007. – 860 с
2. Буреннікова Н. В. Результативність функціонування складних економічних систем аграрного спрямування : монографія / Н. В. Буреннікова, В. О. Ярмоленко. – Вінниця : ВНАУ, 2017. 168 с.
3. Буреннікова Н. В. Практика використання дискримінантного аналізу дієвості процесів функціонування сільськогосподарських підприємств на основі показників складових результативності / Н. В. Буреннікова, В. О. Ярмоленко // Бізнес Інформ. – 2018. – № 2. – С. 108–115.
4. Гордієнко П. Л. Стратегічний аналіз : навчальний посібник / П. Л. Гордієнко. – К. : Алерта, 2006. 404 с.
5. Загорна Т. О. Економічна діагностика / Т. О. Загорна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 440 с.
6. Зварич В. І. Дискримінантний аналіз і планування експериментів [Електронний ресурс] / В. І. Зварич, Лапач С. М. – Режим доступу: s-konf.mmi.kpi.ua/imm2017/paper/download/6010/1975.
7. Климаш Н. І. Науково-теоретичні аспекти сутності понять «ефективність» та «результативність» // Наукові праці НУХТ. – 2009. – № 28. – С. 124–125.
8. Лямець В. І., Тевяшев А. Д. Системний аналіз. Вступний курс. // В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – 2-е вид., перероб. та допов. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.

9. Мочерний С. В. Економічна теорія / С. В. Мочерний. – К. : Академія (Альма-матер), 2003. 656 с.
10. Олексюк О. І. Економіка результативності : монографія / О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2008. – 362 с.
11. Поліщук Н. В. Генезис авторських підходів до розв'язання проблеми оцінювання дієвості функціонування складних систем за допомогою складових результативності / Н. В. Поліщук, В. О. Ярмоленко // Економіка ХХІ сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / За заг. ред. Г. О. Дорошенко, М. С. Пашкевич. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. – С. 359–369.
12. Тесленок І. М. Сучасні підходи до визначення результативності управління підприємством / І. М. Тесленок, О. В. Михайлова, О. П. Богаченко // Економічний вісник Донбасу. – 2012. – № 1 (27). – С. 208–212.
13. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятия : монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. – Х. : ИНЖЕК, 2003. – 144 с.
14. Федулова Л. І. Менеджмент організацій / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2004. – 448 с.
15. Шеремет А. Д. Финансы предприятий / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА, 1997. – 309 с.
16. Ярмоленко В. О., Поліщук Н. В. Складові результативності функціонування складних систем як об'єкти моделювання / В. О. Ярмоленко, Н. В. Поліщук // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 33(246). – С. 86–93.

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Колективна монографія

Редактор С. Малішевська

Оригінал-макет підготовлено О. Леськом

Підписано до друку 10.04.2020 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. др. арк. 7,1.
Наклад 95 пр. Зам № В2020-13

Вінницький національний технічний університет,
ІРВЦ ВНТУ,
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95,
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-85-32.
press.vntu.edu.ua; *email*: kivc.vntu@gmail.com.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано ФОП Барановська Т. П.
21021, м. Вінниця, вул. Порики, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4377 від 31.07.2012 р.